

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 13

At skjule sig var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshaverne. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](#)

At skjule sig var at gøre modstand

Kontekst

Mange jøder ønskede at flygte i sikkerhed for nazisternes jødehad og jødeforfølgelser. Men for mange jøder var flugt umulig. Det var svært at finde steder at flygte hen. Det meste af Europa var enten besat eller samarbejdede med Nazityskland. Mange neutrale lande nægtede at tage imod jødiske flygtninge.

En anden mulighed for at undgå at blive pågrebet af nazisterne var at gemme sig, at gå under jorden. Det var dog ikke en mulighed, særligt mange havde, da det krævede både penge, gemmesteder samt velvillighed og mod fra de mennesker, der hjalp jøder med at skjule sig. I flere besatte lande var der dødsstraf for at hjælpe jøder. Ofte var det også umuligt at gemme en hel familie. Derfor stod jødiske familier overfor valget mellem at blive sammen i f.eks. ghettoen, eller at forsøge at smugle enkelte familiemedlemmer ud til et uvist liv i skjul. Også til en uvis fremtid – ville krigen stoppe, og ville man nogensinde se sin familie igen?

Livet i skjul var en tilværelse, hvor frygten for at blive opdaget og angsten for, hvad der skete med familie, venner og bekendte fyldte meget. Og så indebar et liv i skjul en ensformig og kedelig tilværelse på meget lille plads, hvor f.eks. toiletforhold og tilførsel af fødevarer var konstante bekymringer.

Clara Kramer (f. 1927, d. 2018), var polsk jøde. Hun var 15 år gammel, da hendes hjemby Zjovkva blev besat af Tyskland. Da tyskerne oprettede en ghetto for byens jøder, fik Claras forældre, sammen med to andre familier, i stedet mulighed for at skjule sig hos deres tidligere hushjælp Julia Beck og hendes mand Valentin Beck.

I 20 måneder skjulte 18 jøder sig i en jordkælder i familien Becks hus, der var så lav, at ingen af de voksne kunne stå oprejst. Clara Kramer skrev dagbog gennem hele opholdet, og i 2008 udgav hun sine erindringer 'Claras krig' baseret på hendes dagbogsnotater.

Clara Kramers erindringer om perioden juli 1941- december 1942, hvor tyskerne tvang byens jøder i ghetto og begik daglige drab på jøderne

"Tingene så dystre ud.

Papa havde ikke været i stand til at finde en måde at flygte på, så nu ledte han efter nogen, der kunne gemme os. [...]

Tiden var ved at løbe ud for os. Nogle aftener kom Papa hjem fra fabrikken og var på grådens rand. [...]

Da Papa kom styrtende ind ad døren senere på eftermiddagen, talte han alt for hurtigt, til at vi kunne forstå ham, han standsede op for at få vejret og sænkede så farten for at fortælle os, at Julia Beck og hendes mand havde sagt ja til at skjule os og familierne Melman og Patrontasch.

Vi kunne ikke tro, hvad vi hørte. Familien Beck af alle mennesker.

Vi havde ikke så meget som overvejet at henvende os til dem, fordi hr. Beck havde sådan et dårligt ry. [...]

Kunne vi risikere at lægge vores liv i hænderne på en mand, der var kendt for sin skarpe tunge, sin antisemitisme, sin forkærlighed for de våde varer og sine forfejlede forretninger?"⁷⁶

Hvorfor var Claras far på grådens rand?	
Hvilket valg og hvilke dilemmaer stod Claras familie overfor?	

Anne Frank (f. 1929, d. 1945) boede i Amsterdam med sin familie, da Tyskland besatte Holland i 1940. Da Annes storesøster Margot blev arresteret til østlig deportation, valgte familien i stedet at skjule sig i et baghus til Annes fars arbejde. Hjulpet af faderens nærmeste ansatte, skjulte familien Frank og en anden jødisk familie sig i baghuset fra 6. juli 1942 til 4. august 1944, hvor de blev opdaget og sendt til Auschwitz. Anne og Margot blev senere sendt til kz-lejren Bergen-Belsen, hvor de døde af tyfus i april 1945.

I hele perioden i skjul førte Anne en dagbog, som hun kaldte for Kitty.

Anne Franks dagbogsnotater, beskrivelser af livet i skjul

28. september 1942

"Kigge ud ad vinduet eller gå udenfor, det må vi naturligvis aldrig. Og vi må være helt stille, for dem nedeunder må ikke høre os. [...]"

Det generer mig også mere end jeg kan udtrykke, at vi aldrig kan gå ud, og jeg er meget bange for, at vi skal blive opdaget og skudt. Det er naturligvis ikke så rart at tænke på.

9. november 1942

For at have nogle fødevarer, der kan holde sig, ud over vores hundrede dåser konserves, har vi købt 270 pund tørrede ærter og bønner. Det er ikke til os alene, men skal også være til dem på kontoret.

Ærterne og bønner hænger i sække på knager i den lille gang inden for den skjulte dør. Det var mange tunger sager, og et par af sækkene var begyndt at gå op i sømmene. Derfor besluttede vi at bringe vores vinterforråd op på loftet.

16. september 1943

*Kære Kitty,
Vores indbyrdes forhold her bliver dårligere og dårligere som tiden går. Ved bordet er der ingen, der tør lukke munden op, undtagen for at tage en bid mad, for hvad man så end siger, bliver det taget ilde op, eller det bliver opfattet forkert. [...]"*

Jeg tager hver dag valerian-piller mod angst og depression, men det forhindrer ikke, at mit humør den næste dag er endnu mere elendig. Bare en gang at kunne le højt og hjerteligt, det ville hjælpe bedre end ti valerian-piller.

3. april 1943

I de 21 måneder vi nu har været her, har vi allerede været igennem en del "madperioder"; hvad det betyder, skal jeg straks forklare.

Ved "madperiode" forstår jeg perioder, hvor man ikke får andet at spise end en bestemt ret eller en bestemt slags grønsager.

En tid lang fik vi hver eneste dag kun endivie, med sand, uden sand, stuvet, uden sovs i et ildfast fad; så var det spinat, derefter kålrabi, skorsenerødder, agurker, tomater, surkål osv. osv..

Det er faktisk ikke rart at spise surkål hver dag til middag og til aften, men man kan gøre meget, hvis man er sulten."⁷⁷

Beskriv med jeres egne ord livet i skjul for Anne Frank	
Hvilke praktiske ting skal Anne og de andre jøder tænke over hver dag?	
Hvilke ting var svære for Anne Frank ved at leve i skjul?	

Andre jødiske børn blev skjult hos familiens venner eller hos fremmede. Børnene levede et liv præget af savnet efter deres familier og i angst for at blive opdaget eller angivet.

Alice, der var barn under Holocaust, fortalte siden, hvordan hun blev skjult i en skuffe hos en fremmed kvinde:

"Du skal være stille, jeg ber' dig, du må ikke græde. Jeg kommer og henter dig om lidt.

Og så dækkede hun mig til med lagner og lukkede næsten skuffen helt.

Det var en forfærdelig oplevelse....

Så kom jeg i tanke om, at min mor var forsvundet, og jeg spurgte: hvor er min mor?

Det er sidste gang, jeg kan huske, at jeg følte min mors tilstedeværelse."⁷⁸

Hvor tror I, Alices mor var, og hvad var det, den fremmede kvinde gjorde ved Alice?	
Hvad tror I, at Alices mor og den fremmede kvinde har aftalt?	
Hvorfor er det en forfærdelig oplevelse for Alice? Hvad fortæller det om at overleve Holocaust som skjult barn?	

Hesseline de Jong-Spiero (f. 1933, d. 2020) var hollandsk jøde, og blev som 8-årig af sine forældre bragt til den hollandske modstandsbevægelse, så de kunne finde en ikke-jødisk familie, der ville skjule hende og lade som om, at hun var en af deres egne børn. Hesselines forældre blev efterfølgende sendt til opsamlingslejren Westerbork og derfra videre til kz-lejren Auschwitz, hvor de blev myrdet.

I 2003 tog Hesseline til Auschwitz, hvor hun i kvindebarakken fortalte om at være skjult barn under Holocaust.

Hesseline de Jong-Spieros udtalelse i Auschwitz 2003

"Da jeg var otte år, gik jeg i skjul og sagde farvel til min far og mor, og jeg troede, at det bare var for et par uger.

Og det forsatte og forsatte og sluttede aldrig, og jeg så dem ikke igen.

Min far var Charles de Jong, og han døde i Auschwitz i en alder af 37.

Min mor var Catherina Spiero, og hun døde sammen med sin mor, Sara Vermeer.

Min mor døde, da hun var 29, og min – min bedstemor var 56. [...]

Min far havde en søster, hun blev 39 og døde samme dag som sine børn: Serina Mozes og David Mozes.

Serina var min yndlingskusine, og hun blev femten, og David var kun tre måneder ældre end mig. Jeg legede altid med ham, og han blev 9.

De døde alle sammen i Auschwitz. [...]

Det vil jeg gerne fortælle jer. Og jeg savnede dem resten af mit liv."⁷⁹

Hvad tror I, at Hesselines forældre har følt og tænkt over, da de valgte at skjule Hesseline hos en fremmed familie?	
Hvordan tror I, det er for Hesseline at være i Auschwitz i 2003?	
Hvorfor tror I, at Hesseline fortæller om hele sin familie, der døde i Auschwitz?	
Hvad fortæller Hesselines historie om omkostningerne ved at overleve Holocaust som skjult barn?	

Til forskel fra andre steder i det besatte Europa samarbejdede den danske regering med Tyskland. Det betød, at regeringen kunne holde hånden over de danske jøder. Danskere blev heller ikke straffet med døden for at hjælpe danske jøder. I august 1943 brød samarbejdspolitikken dog sammen. Hermed var de danske jøder ikke længere beskyttet. Tyskerne gik i gang med at forberede en aktion for at fange de danske jøder. Planen blev dog lækket, så hovedparten af de danske jøder blev advaret og nåede at flygte til Sverige.

Tove Udsholt (f. 1940) var dansk jøde og 3 år gammel, da hendes mor hørte rygterne om den forestående aktion. Tove og hendes mor tog mod Gilleleje. Herfra kunne de komme med båd til Sverige. Et dansk ægtepar, Ketty og Svend, tilbød at skjule og passe på Tove, indtil krigen var slut. Toves mor overlod hende i deres varetægt. I et videointerview fortæller Tove om, hvordan det var at være skjult barn.

Tove Udsholdt om livet som skjult barn under besættelsen

"Ketty og Svend kaldte jeg mor og far, for jeg havde jo ikke andre.

Men jeg kan også huske, at vi hver dag talte om min mor, og jeg spurgte "hvor er min mor?". Og de pegede over på kystlinjen og sagde, "Derovre, der er din mor, fordi der er nogle mennesker med grønt tøj, som er efter din mor, så derfor skal hun være derovre et stykke tid."

Og tiden den gik, og det var stadigvæk krig, og jeg havde jo bare fået at vide, at når krigen er slut, så kommer din mor og henter dig. Men jeg kan tydeligt huske, at jeg jo tænkte, at det var noget mærkeligt noget, for det her oppe ved Svend og Ketty, det var o mit hjem. [...]

4. maj 1945 er jeg ovre ved Ulla og Jette (naboerne). Tyskerne har kapitulert. Og Ulla og Jettes forældre, de hev rullegardinerne ned, hentede lys ind og sang, og de dansede rundt med deres piger.

Men jeg blev fuldstændig stum, og jeg begyndte at græde. For hvad var det nu, alt det her, som jeg havde taget som mit hjem, det var væk.

Jeg skyndte mig over til Ketty og Svend. De sad inde i stuen, sagde ikke en lyd, og jeg satte mig lige så stille på min plads.

De var ikke glade, jeg var heller ikke glad. For alle sammen vidste vi, at det her liv, og denne her måde vi havde haft det sammen på, det måtte være slut nu.

Og der kan jeg heller ikke huske, om der er gået en 14 dage eller 3 uger, men jeg løb ude og legede i hvert tilfælde, og så kom der en dame hen og sagde "Goddag Tove, jeg er din mor".

Det kunne jeg ikke kende, det var jo en fremmed dame.⁷⁸⁰

Hvorfor endte Tove hos Ketty og Svend?	
Hvad skete der med Tove, mens hun levede som skjult barn hos Ketty og Svend?	
Hvad fortæller det om konsekvenserne ved at leve i skjul?	